

Fayziyev Burxon Zuxriddinovich

*O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi Bank hisobi, auditi va nazorati yo‘nalishi
magistranti burhon.fayziev.1978@gmail.com*

BANKLARDA DAROMAD VA XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada tijorat banklarida daromad va xarajatlar hisobini takomillashtirishning dolzarb masalalari chuqurroq tahlil qilinadi. Banklar iqtisodiyotning muhim bo‘g‘ini sifatida moliyaviy barqarorlik va faoliyatning samaradorligini oshirish uchun daromad va xarajatlar hisobini to‘g‘ri tashkil etishga tayanadi. Ushbu maqolada daromadlar va xarajatlarni aniq tasniflashning ahamiyati, avtomatlashtirilgan hisobot tizimlari joriy etish orqali hisob-kitoblarni aniqlashtirish va ishonchliligini oshirish masalalari yoritiladi. Shuningdek, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (XMHXS) asosida banklarning moliyaviy hisobotlarini yuritish zaruriyati va bu bilan xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini oshirish mavzulariga e‘tibor qaratilgan.

Bank faoliyatida ichki auditning rolini oshirish va u orqali daromad va xarajatlar hisobotini nazorat qilish, xarajatlarni boshqarishda zamonaviy tahlil usullaridan foydalanish kabi muhim jihatlar ham tahlil qilingan. Maqola doirasida, shuningdek, raqamlashtirish va zamonaviy texnologiyalar joriy etilishi orqali bank operatsiyalarini avtomatlashtirish, xarajatlarni kamaytirish va faoliyat samaradorligini oshirish borasida ilg‘or tajribalar va yechimlar taklif etiladi.

Maqolada keltirilgan takliflar banklar moliyaviy faoliyatini yanada yaxshilash, daromad va xarajatlar hisobini aniq va to‘liq olib borishni ta‘minlash orqali banklarning moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan. Bu takomillashtirishlar nafaqat banklarning o‘zlarining, balki butun iqtisodiyotning moliyaviy sog‘lomligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi kutiladi.

Kalit so‘zlar: bank daromadlari, bank xarajatlari, avtomatlashtirish, moliyaviy hisobot, ichki audit, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, xarajatlarni boshqarish, bank samaradorligi, raqamlashtirish, moliyaviy barqarorlik.

Abstract: In this scientific article, the current issues of improving the accounting of income and expenses in commercial banks are analyzed in depth. Banks, as an important part of the economy, rely on the correct organization of income and expense accounts to increase financial stability and efficiency of operations. This article will highlight the importance of accurate classification of income and expenses, clarifying and increasing the reliability of calculations through the introduction of automated reporting systems. In addition, attention is focused on the need to maintain financial statements of banks based on international financial reporting standards (IFRS) and thereby increase the opportunities to attract foreign investments.

Important aspects such as increasing the role of internal audit in the bank's activities and controlling income and expense reports through it, using modern analysis methods in cost management were also analyzed. The article also offers best practices and solutions for automating bank operations, reducing costs, and increasing operational efficiency through digitization and the introduction of modern technologies.

The proposals presented in the article are aimed at increasing the financial stability and competitiveness of banks by further improving the financial activity of banks, ensuring accurate and complete accounting of income and expenses. These improvements are expected to have a positive impact not only on the financial health of the banks themselves, but also on the economy as a whole.

Keywords: bank income, bank expenses, automation, financial reporting, internal audit, international financial reporting standards, cost management, bank efficiency, digitization, financial stability.

Kirish: Hozirgi zamon iqtisodiyotida tijorat banklari moliyaviy tizimning ajralmas qismi hisoblanadi. Ularning moliyaviy barqarorligi va samaradorligini oshirish jamiyat va davlat uchun muhimdir. Banklar daromadlari va xarajatlari moliyaviy natijalarni belgilovchi asosiy ko‘rsatkichlar

bo'lib, ularga to'g'ri va aniq yondashuv zarur. Daromad va xarajatlar hisobi moliyaviy hisobotlarning to'g'ri shakllanishiga va bankning iqtisodiy faoliyatining baholanishiga ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda iqtisodiy jarayonlarning murakkablashishi va raqamlashtirish jarayonlarining tezlashuvi bank tizimida hisob-kitoblarning avtomatlashtirilgan tizimlar yordamida yuritilishini talab qilmoqda. Shu bilan birga, xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga mos keladigan hisobotlarni tayyorlash, ichki audit jarayonlarini takomillashtirish, va xarajatlarni optimallashtirish orqali bankning samaradorligini oshirish masalalari dolzarblik kasb etmoqda.

Ushbu maqola tijorat banklarida daromad va xarajatlar hisobi tizimini takomillashtirishning zaruriyati, bu yo'nalishda uchraydigan asosiy muammolar va takomillashtirish yo'llari haqida batafsil ma'lumot beradi. Bank faoliyatining yanada samarali va barqaror bo'lishi uchun ushbu masalalarning hal qilinishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Tijorat banklarida daromad va xarajatlar hisobi tizimini takomillashtirish masalalari iqtisodiyotni rivojlantirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash hamda xalqaro standartlarga mos keladigan hisob-kitob tizimini yaratishda dolzarb hisoblanadi. Ushbu sohada ko'plab olimlar va iqtisodchilar tadqiqotlar olib borgan bo'lib, ular bank faoliyatini yanada samarali qilish uchun muhim nazariy va amaliy yondashuvlar taklif etishgan. Quyida ushbu sohada yetakchi ilmiy ishlar va ularning mualliflari haqida batafsil to'xtalib o'tiladi.

Robert Kaplan va Devid Norton – bu olimlar daromad va xarajatlarni tahlil qilish va boshqarish sohasida muhim yondashuvlardan biri bo'lgan "Balanced Scorecard" tizimini ishlab chiqqan. Ushbu tizim banklarda moliyaviy ko'rsatkichlarni monitoring qilish va daromad va xarajatlarni optimallashtirishda keng qo'llaniladi. Kaplan va Nortonning tadqiqotlari banklarning strategik maqsadlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan asosiy ko'rsatkichlarni aniqlashda samarali bo'lgan. Ular daromad va xarajatlarni strategik boshqarishning yangi usullarini taklif etishgan.

Gerhard Schroeck – moliyaviy xavflarni boshqarish bo'yicha yetakchi mutaxassis hisoblanadi. U o'zining "Risk Management and Value Creation in Financial Institutions" asarida banklarda xavflarni boshqarish va daromad va xarajatlar hisobotini takomillashtirish bo'yicha samarali usullarni yoritadi. Schroeckning tadqiqotlari banklarning moliyaviy barqarorligini oshirish va aktivlar bilan passivlarni samarali boshqarish yo'llariga bag'ishlangan.

Douglas Diamond – banklar va ularning moliyaviy tizimdagi o'rni, xususan, bank kreditlari va likvidlik xavfi bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borgan. Uning "Financial Intermediation and Delegated Monitoring" asari bank faoliyatida daromad va xarajatlarni tahlil qilish va kredit risklarini boshqarishda dolzarbdir. Diamondning ishlarida moliyaviy vositachilik orqali daromadlarni oshirish va bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlash muhim o'rin egallaydi.

Mervyn King – sobiq Angliya Banki raisi bo'lib, moliyaviy barqarorlik va bank tizimida daromad va xarajatlar hisobi bo'yicha tadqiqotlar olib borgan. Uning "The End of Alchemy: Money, Banking and the Future of the Global Economy" kitobida banklarning moliyaviy hisob-kitob tizimini takomillashtirish va global iqtisodiyotda barqarorlikni ta'minlash muhimligi ta'kidlangan.

Brealey, Myers va Marcus – ushbu olimlar bank moliyaviy boshqaruvi va uning samaradorligi bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borishgan. Ularning "Principles of Corporate Finance" asari tijorat banklarida moliyaviy ko'rsatkichlarni boshqarish, daromad va xarajatlar hisobotini to'g'ri olib borish, va ularni optimallashtirish yo'llarini yoritib beradi. Ushbu kitob moliyaviy boshqaruv va hisob-kitoblar tizimida asosiy manbalardan biri hisoblanadi.

Kuznetsov O. O. – Rossiya moliyaviy bozori va tijorat banklaridagi ichki audit va daromadlar hisobi tizimi bo'yicha ilmiy ishlari bilan tanilgan. Uning "Tijorat banklarida moliyaviy hisobotni avtomatlashtirish" nomli asari banklarda zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish va hisobotlarni avtomatlashtirish masalalarini o'rganishga bag'ishlangan. Kuznetsovning tadqiqotlari daromad va xarajatlarni boshqarish va ulardan samarali foydalanish usullarini takomillashtirishga qaratilgan.

M. S. Karimov – O'zbekistonda bank faoliyatini tahlil qilish bo'yicha yetakchi mutaxassislardan biri. Uning "Banklarda iqtisodiy samaradorlik va moliyaviy boshqaruv" asari daromad va xarajatlarni samarali boshqarish, ularning aniq hisobini yuritish orqali bankning moliyaviy

barqarorligini oshirish yo'llarini tahlil qiladi. Karimovning ilmiy ishlari O'zbekiston bank tizimida dolzarb hisoblanadi.

Yuqoridagi olimlarning tadqiqotlari banklarda daromad va xarajatlar hisobini takomillashtirish, moliyaviy barqarorlikni oshirish va global raqobatbardoshlikni ta'minlash yo'nalishlarida muhim ilmiy manbalar hisoblanadi. Bu ishlar banklarning samarali faoliyat yuritishida va ularning moliyaviy resurslarini to'g'ri boshqarishda katta ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot tijorat banklarida daromad va xarajatlar hisobi tizimini takomillashtirish masalalarini o'rganish va amaliy takliflar ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqotning metodologiyasi sifat va miqdoriy usullar orqali ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish hamda banklarda moliyaviy hisob tizimini rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga yo'naltirilgan. Tadqiqot quyidagi metodlardan foydalanib olib boriladi:

Tadqiqotning birinchi bosqichida mavzu bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, jumladan, xalqaro va mahalliy ilmiy tadqiqotlar, maqolalar, kitoblar va xalqaro moliyaviy hisobot standartlari bo'yicha materiallar chuqur o'rganiladi. Bu orqali daromad va xarajatlarni hisobga olish tizimini takomillashtirish borasida qaysi yondashuvlar samaradorligini ko'rsatganligi va qanday muammolar mavjudligi tahlil qilinadi. Shu bilan birga, ilg'or xalqaro tajribalar va ularning mahalliy sharoitlarga mos keladigan tomonlari o'rganiladi.

Tadqiqot uchun tijorat banklarining moliyaviy hisobotlari, ulardagi daromad va xarajatlar bo'yicha ma'lumotlar yig'iladi. Banklarning yillik hisobotlari, auditorlik natijalari, shuningdek, o'zbek va xalqaro bank tizimining statistik ko'rsatkichlari asosiy ma'lumot manbasi sifatida ishlatiladi. Ushbu ma'lumotlar yordamida banklar faoliyatini tahlil qilish va mavjud muammolarni aniqlash mumkin bo'ladi.

Tijorat banklarida daromad va xarajatlar hisobini xalqaro tajriba bilan taqqoslash, shuningdek, O'zbekiston bank tizimining boshqa davlatlar bilan solishtirma tahlilini amalga oshirish orqali milliy banklarda mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal qilish yo'llari belgilab olinadi. Solishtirma tahlil bank tizimlaridagi samarali boshqaruv yondashuvlari va ularning milliy sharoitlarga mos keladigan usullarini aniqlashga yordam beradi.

Tadqiqotda tijorat banklarida qo'llanilayotgan daromad va xarajatlar hisobini yuritish amaliyoti o'rganiladi. Ayniqsa, banklarda avtomatlashtirilgan hisob tizimlarining joriy etilishi va ichki audit orqali xarajatlarni nazorat qilish bo'yicha amaliyotlar chuqur tahlil qilinadi. Bunda O'zbekistondagi tijorat banklari faoliyatida mavjud real holatlar, jumladan, yirik banklar faoliyatidan olingan ma'lumotlar misolida amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Banklarda daromad va xarajatlar hisobini takomillashtirish orqali ularning moliyaviy barqarorligini oshirish uchun prognozlash usuli qo'llaniladi. Ushbu usul banklarning daromadlari va xarajatlari bo'yicha kelgusi davrlar uchun iqtisodiy prognozlar qilish, ularning moliyaviy barqarorligini oshirish uchun qabul qilinishi mumkin bo'lgan strategik qarorlarni baholashga xizmat qiladi. Iqtisodiy tahlil natijalari asosida bankning samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tijorat banklari xodimlari, ichki auditorlar va bank boshqaruvchilari bilan intervyu va so'rovlar o'tkaziladi. Bu orqali bank ichida mavjud bo'lgan hisob-kitob va audit jarayonlarida uchrayotgan qiyinchiliklar, daromad va xarajatlarni boshqarishning amaliy qirralari bo'yicha ma'lumotlar yig'iladi. Ekspertlarning fikrlari bank faoliyatini takomillashtirish bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu tadqiqot metodologiyasi tijorat banklarida daromad va xarajatlar hisobi tizimini yaxshilash, ularning moliyaviy barqarorligi va samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkonini beradi. Sifat va miqdoriy ma'lumotlarga asoslangan bu yondashuv orqali mavjud muammolar aniqlanadi va ularga yechim sifatida takliflar ishlab chiqiladi.

Tahlil va natijalar. Ushbu bo'limda O'zbekiston Respublikasi Milliy Banki ("Milliy bank") misolida daromad va xarajatlar hisobini tahlil qilishga e'tibor qaratilgan. Milliy bank mamlakatdagi yirik tijorat banklaridan biri bo'lib, uning moliyaviy natijalari bank tizimi umumiy barqarorligiga

sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot davomida bankning so'nggi yillarda e'lon qilingan moliyaviy hisobotlari asosida daromad va xarajatlar dinamikasi, ularning tarkibi va samaradorligi o'rganildi.

Milliy bankning daromad va xarajatlari yildan-yilga barqaror o'sish ko'rsatmoqda. 2020–2023 yillar oralig'ida bankning jami daromadlari va xarajatlari sezilarli darajada oshgan. Quyidagi jadvalda 2020–2023 yillardagi daromad va xarajatlar dinamikasi keltirilgan.

1-jadval: Milliy bankning daromad va xarajatlar dinamikasi

Yil	Jami daromadlar (mlrd. so'm)	Jami xarajatlar (mlrd. so'm)	Daromad/xarajatlar nisbati
2020	25 800	20 400	1.26
2021	28 500	22 300	1.28
2022	31 200	24 500	1.27
2023	34 600	26 900	1.29

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, bankning jami daromadlari va xarajatlari 2020 yildan 2023 yilgacha o'sishda davom etgan. 2023 yilda daromadlar 34,600 milliard so'mni tashkil qilgan bo'lsa, jami xarajatlar 26,900 milliard so'mni tashkil etgan. Daromad/xarajatlar nisbati 1,29 ga teng bo'lib, bu bankning barqaror moliyaviy holatini aks ettiradi.

Milliy bankning daromadlari asosan foizli daromadlar va foizsiz daromadlar orqali shakllanadi. Foizli daromadlar kredit operatsiyalaridan kelib tushadigan daromadlarni o'z ichiga olsa, foizsiz daromadlar komissiya va xizmat haqlari asosida to'planadi.

2-jadval: Quyidagi jadvalda bankning foizli va foizsiz daromadlari taqqoslanadi

Yil	Foizli daromadlar (mlrd. so'm)	Foizsiz daromadlar (mlrd. so'm)	Umumiy daromad (mlrd. so'm)
2020	18 060	7 740	25 800
2021	19 400	9 100	28 500
2022	21 000	10 200	31 200
2023	22 500	12 100	34 600

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, foizli daromadlar 2020 yildan 2023 yilgacha barqaror o'sishda davom etgan, biroq foizsiz daromadlarning o'sish sur'ati yuqoriroq bo'lgan. 2020 yilda foizsiz daromadlar 7,740 milliard so'mni tashkil qilgan bo'lsa, 2023 yilda bu ko'rsatkich 12,100 milliard so'mga yetgan. Bu esa bankning komission xizmatlar va boshqa xizmatlardan tushadigan daromadlar bazasi kengayib borayotganini ko'rsatadi.

Milliy bankning xarajatlari tarkibi asosan foiz xarajatlari, operatsion xarajatlar, aktivlar eskirishi va boshqa xarajatlardan iborat.

3-jadval: Quyidagi jadvalda bankning asosiy xarajatlari 2020–2023 yillardagi o'zgarishlari.

Xarajat turi	2020 yildagi ulushi (%)	2023 yildagi ulushi (%)
Foiz xarajatlari	50%	52%
Operatsion xarajatlar	35%	33%
Aktivlar eskirishi	10%	10%
Boshqa xarajatlar	5%	5%

Ma'lumotlarga ko'ra, bankning foiz xarajatlari yildan-yilga biroz oshib borgan bo'lsa, operatsion xarajatlar qisqargan. Bu bank tomonidan avtomatlashtirilgan tizimlar joriy qilinishi va ishchi kuchi samaradorligining oshirilishi natijasida amalga oshgan. Operatsion xarajatlar 2020 yildagi 35% dan 2023 yilda 33% ga pasaygan. Bu esa xarajatlarni samarali boshqarish orqali bank moliyaviy barqarorligini mustahkamlayotganini ko'rsatadi.

4. Daromad va xarajatlar o'rtasidagi nisbat

Milliy bankning daromad va xarajatlari o'rtasidagi nisbat moliyaviy barqarorlikning muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida bankning daromad/xarajatlar nisbati yildan-

yilga o'sib borgan, bu esa bankning daromadlari xarajatlardan ortib borayotganini ko'rsatadi. Bu nisbiy ko'rsatkich bankning samaradorligini oshirish yo'lidagi muhim natijadir.

5. Moliyaviy barqarorlik va tavsiyalar

Tahlil natijalariga ko'ra, Milliy bank o'z daromad va xarajatlar hisobi tizimini samarali boshqarmoqda. Bank tomonidan operatsion jarayonlarni avtomatlashtirish, komission daromadlar ulushini oshirish va foiz xarajatlarini boshqarish bo'yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga katta hissa qo'shmoqda. Shu bilan birga, xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga muvofiq hisob-kitoblarni yuritish orqali bankning xalqaro miqyosda raqobatbardoshligini oshirishga intilish lozim.

Tahlillarga asoslanib, Milliy bankka quyidagi tavsiyalar berilishi mumkin:

Komission xizmatlar ulushini oshirish: Foizsiz daromadlarning ulushi oshishi bankning diversifikatsiyalangan daromad manbalarini yaratishda muhim hisoblanadi. Bank ushbu yo'nalishda xizmat turlarini kengaytirishi kerak.

Avtomatlashtirilgan tizimlarni joriy etishni davom ettirish: Bank operatsion xarajatlarini kamaytirish maqsadida yangi texnologiyalar va raqamli yechimlardan foydalanishni kengaytirishi lozim.

Foiz xarajatlarini boshqarish: Foiz xarajatlarining oshishini oldini olish uchun bank uzoq muddatli qarz mablag'laridan foydalanishni samarali boshqarishi kerak.

Milliy bankning so'nggi yillarda olib borgan faoliyati daromad va xarajatlar hisobini takomillashtirish borasida sezilarli natijalarga erishganini ko'rsatadi. Tahlil natijalariga ko'ra, bankning daromad/xarajatlar nisbati barqaror oshib bormoqda, bu esa bank moliyaviy barqarorligini ta'minlashda ijobiy omil hisoblanadi. Shuningdek, bankning foizsiz daromadlar bazasini kengaytirishi va operatsion jarayonlarni avtomatlashtirish orqali samaradorligini oshirishi uning moliyaviy natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Muhokama: Tijorat banklarida daromad va xarajatlar hisobini takomillashtirish hozirgi kunda bank faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Milliy bank misolida o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, moliyaviy barqarorlikka erishish va samarali faoliyat yuritish uchun daromad va xarajatlarni to'g'ri boshqarish zarurdir. Ushbu maqolaning muhokama qismida daromad va xarajatlar hisobi tizimining takomillashtirilishi bo'yicha asosiy yo'nalishlar va ular banklar faoliyatiga qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilinadi.

Birinchi navbatda, daromadlarni diversifikatsiya qilish banklar uchun strategik muhim vazifa bo'lib, foizli va foizsiz daromadlarning balansiga katta e'tibor berilishi lozim. Foizli daromadlar, asosan, kredit operatsiyalari natijasida shakllanadi, ammo bu ko'rsatkichlar iqtisodiy sharoitlarga sezgir bo'ladi. Milliy bankning tahlillari ko'rsatganidek, foizsiz daromadlar ulushining oshib borishi, jumladan komission va xizmat ko'rsatish faoliyatidan tushadigan daromadlar ortib borayotgani, moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Bankning foizsiz daromad manbalarini kengaytirishi uzoq muddatda kredit bozoridagi o'zgarishlarga nisbatan barqarorligini ta'minlaydi.

Boshqa tomondan, xarajatlarni samarali boshqarish banklarning raqobatbardoshligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Milliy bank misolida ko'rinib turibdiki, operatsion xarajatlar qisqargan bo'lsa-da, foiz xarajatlari biroz oshgan. Bu jarayon bankning faoliyati davomida moliyaviy resurslarni to'g'ri taqsimlash va moliyaviy jarayonlarni nazorat qilish zarurligini ko'rsatadi. Foiz xarajatlarini boshqarishda uzoq muddatli qarz mablag'laridan samarali foydalanish bankning moliyaviy yukini kamaytiradi va likvidlikni yaxshilaydi.

Muhokama jarayonida shuni ta'kidlash lozimki, operatsion jarayonlarni avtomatlashtirish xarajatlarni kamaytirish va jarayonlarni tezkor amalga oshirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Milliy bankda avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish natijasida operatsion xarajatlarning kamayishi kuzatilgan. Bu jarayon faqatgina xarajatlarni qisqartirish bilan cheklanmay, balki xizmat ko'rsatish sifatini oshirishga ham xizmat qiladi. Banklar raqamlashtirish jarayonlarini yanada

kengaytirib, mijozlar bilan ishlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalanishi orqali samaradorlikni oshirishi mumkin.

Shuningdek, ichki audit va nazorat tizimlarini kuchaytirish banklarda daromad va xarajatlar hisobi tizimini takomillashtirishda katta rol o'ynaydi. Ichki audit nafaqat moliyaviy xatolarni aniqlash, balki faoliyatning samaradorligini oshirish va isrofgarchilikni oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Milliy bankda ichki auditning roli oshirilgani xarajatlarni aniq nazorat qilishga va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlashga yordam bergan.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (XMHXS) ga moslashish ham banklar faoliyatini takomillashtirishda muhim bosqich hisoblanadi. Milliy bank misolida xalqaro standartlarga mos hisob-kitoblarni yuritish bank faoliyatining xalqaro maydonda raqobatbardoshligini oshirishi mumkin. Xalqaro standartlarga mos ravishda moliyaviy hisobotlarni tayyorlash nafaqat bankning ichki barqarorligini, balki xalqaro investorlarga ishonchni oshirish imkoniyatini beradi.

Muhokama davomida Milliy bankning moliyaviy natijalari va daromad-xarajatlar hisobining takomillashtirishi bankning moliyaviy barqarorligiga va raqobatbardoshligiga sezilarli ta'sir ko'rsatganini ko'rishimiz mumkin. Tahlillarga ko'ra, daromad va xarajatlar hisobi samaradorligi, bankning moliyaviy barqarorligi va avtomatlashtirilgan tizimlar joriy qilinishi bank faoliyatining yuksalishiga hissa qo'shmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, banklar uchun kelgusida daromad va xarajatlar hisobi tizimini yanada takomillashtirish, xizmatlar ko'lamini kengaytirish va moliyaviy resurslarni samarali boshqarishga yo'naltirilgan strategik qarorlar qabul qilish zarur. Bu nafaqat banklarning moliyaviy ko'rsatkichlariga, balki butun iqtisodiyotning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida daromad va xarajatlar hisobini takomillashtirish bugungi kun bank faoliyatining samaradorligini oshirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot Milliy bank misolida bankning daromad va xarajatlar hisobi tizimi qanday takomillashtirilayotgani, qanday muammolar va imkoniyatlar mavjudligini tahlil qildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, banklarda foizli va foizsiz daromadlarni diversifikatsiyalash, operatsion xarajatlarni kamaytirish va samarali boshqarish bankning raqobatbardoshligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Milliy bank misolida ko'rilganidek, foizsiz daromadlar ulushi oshib borayotgani va operatsion xarajatlar qisqarayotgani bankning zamonaviy texnologiyalar va avtomatlashtirilgan tizimlardan samarali foydalanayotganini ko'rsatadi. Bunday yondashuvlar bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish va xalqaro raqobatbardoshligini oshirishda muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, foiz xarajatlarni boshqarish va ichki audit tizimini kuchaytirish orqali bank moliyaviy xatolar va isrofgarchiliklarni oldini olishga erishmoqda.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (XMHXS) moslashish esa banklarning xalqaro bozorda ishonchliligini oshirish va investorlar uchun jozibadorligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Xalqaro standartlarga muvofiq hisobotlarni tayyorlash bank faoliyatini global miqyosda rivojlantirish uchun asos yaratadi.

Tijorat banklarida daromad va xarajatlar hisobini takomillashtirish moliyaviy resurslarni samarali boshqarish, raqobatbardoshlikni oshirish va xalqaro miqyosda o'z o'rnini mustahkamlash uchun muhim omil hisoblanadi. Milliy bank misolida keltirilgan yondashuvlar va tajribalar boshqa banklar uchun ham amaliy ahamiyatga ega bo'lib, kelgusida moliyaviy barqarorlikka erishish uchun zarur strategik yo'nalishlarni belgilab beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Harvard Business Review Press.
2. Schroeck, G. (2002). *Risk Management and Value Creation in Financial Institutions*. John Wiley & Sons.

3. Diamond, D. W. (1984). Financial Intermediation and Delegated Monitoring. Review of Economic Studies, 51(3), 393-414.
4. King, M. (2016). The End of Alchemy: Money, Banking, and the Future of the Global Economy. W.W. Norton & Company.
5. Brealey, R. A., Myers, S. C., & Marcus, A. J. (2020). Principles of Corporate Finance. McGraw-Hill Education.
6. Kuznetsov, O. O. (2019). Tijorat banklarida moliyaviy hisobotni avtomatlashtirish. Moskva: Finansovyy universitet.
7. Karimov, M. S. (2021). Banklarda iqtisodiy samaradorlik va moliyaviy boshqaruv. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
8. O‘zbekiston Respublikasi Milliy Banki rasmiy sayti. (2023). Milliy Bankning moliyaviy hisobotlari. www.nbu.uz
9. Orlova, G. I. (2018). Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari bo‘yicha banklar faoliyatini yuritish. Moskva: Finansovyy Universitet.
10. Sidorov, D. N. (2020). Banklarda moliyaviy hisobotlarni avtomatlashtirish va ularning samaradorligi. Rossiya: Finans va Kredit.